

УДК [37.015.31:7]:78

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Л. М. Сбітнєва

У статті розглянуті особливості розвитку музичної культури в Україні у другій половині ХХ століття, яке залишило в історії значний мистецький доробок із складними, багатозначними за своєю сутністю явищами. Розкрито, що в країні відбувались зміни в організації музичного життя. Наголошено, що відкривались музичні факультети, широкі розповсюдження отримали не тільки професійні, але й самодіяльні колективи. Виявлено особливості формування музичних традицій в різних регіонах України. Розкрито, що характерною особливістю кінця ХХ століття було жанрове різноманіття музичної культури, новаторські пошуки композиторами сучасних засобів музичної виразності та відродження інтересу до духовної музики.

Ключові слова: *пісенна епоха, вокальне мистецтво, композитори-пісняри, вокально-інструментальні колективи, камерні і синтетичні жанри (опера-балет, балет-симфонія, хор-опера, рок-опера).*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У ХХІ столітті, коли в усьому світі втілюються принципи демократії і гуманістичні пріоритети, особливої актуальності набуває проблема формування високоосвіченої, духовно багатой особистості. З давніх часів філософи, культурологи, педагоги і музикознавці саме у музичному мистецтві вбачали значний виховний потенціал. Вивчення особливостей української музичної культури у другій половині ХХ століття, яке залишило історії величезний мистецький доробок із складними, багатозначними за своєю сутністю явищами, надає можливості розуміння тенденцій розвитку музичної культури у ХХІ столітті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми розвитку музичної культури, яка є важливою складовою культури українського суспільства, розглядалися в роботах Л. Архімовича, М. Гордійчука, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, О. Кияновської, І. Колодуб, Л. Корнія, А.Ольховського, В.Шульгіної та ін. У цих роботах розкривалися

історія та особливості розвитку музичного мистецтва в Україні, творчість відомих композиторів, жанрове різноманіття української музики та ін.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку музичного мистецтва в Україні у другій половині ХХ століття, яке в ідеологічному спрямуванні виявилось надзвичайно непростим і суперечливим.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині ХХ століття відкривалися вищі та середні навчальні музичні заклади, організовувались професійні мистецькі установи (театри, філармонії, будинки народної творчості, заклади музично-театральної освіти). Набула широкого розвитку концертна діяльність самодіяльних художніх колективів. Але суспільно-політична ситуація в країні безпосередньо визначала і ситуацію в мистецькому житті. Українська музика починає пошук власного творчого шляху, але частіше цікаві художні спроби якщо і виникали, то засуджувалися. Творчість українських митців того часу необхідно сприймати з поправкою на атмосферу переслідувань, у якій їм доводилося писати та державно-ідеологічний диктат у галузі художньої творчості і репертуарної політики. Соціалістичний реалізм визнавав лише «партійність» та «народність» мистецтва і позбавляв творчих людей власної індивідуальності, можливості на художній експеримент. Л. Кияновська робить висновок, що «в таких задушливих умовах...виживають ті жанри, які за своєю природою є більш демократичними і невибагливими в плані професіоналізму», тобто, саме тому з 1950-х років українську музичну культуру можна називати «пісенною епохою» [3].

Пісенна творчість того періоду – це яскраві ліричні, наспівні образи, хоча кожен з композиторів вирізнявся своєю творчою індивідуальністю. Композитори О. Білаш, Є. Козак, А. Кос-Анатольський, П. Майборода та інші відомі автори створювали в піснях ліричні образи, які містили нові засоби виразності та несли яскравий відбиток індивідуальності авторів. На високому професійному рівні знаходилося вокальне мистецтво, імена українських співаків були відомі в усьому світі – Б. Гмиря, І. Козловський, А. Солов'яненко, О. Петрусенко, Д. Гнатюк, Н. Матвієнко, Є. Мирошніченко, В. Лук'янець та багато інших. У жанрі камерно-вокальної музики працювали композитори В. Косенко, Г. Майборода, Ю. Мейтус (цикл романсів на сл. А. Малишка, В. Сосюри, Лесі Українки) та інші.

Найвідомішими композиторами-піснярами стали: П. Майборода (пісні «Рідна мати моя», «Пісня про вчительку», «Київський вальс»; А. Кос-Анатольський («Ой ти дівчино, з г оріха зерня», «Ой піду я межі

гори», О. Білаш «Ясени», «Прилетіла ластівка», «Сніг на зелені листи», «Два кольори»; І. Шамо «Осіннє золото», «Києве мій»; І. Поклад «Чарівна скрипка», О. Пашкевич «Степом, степом», «Мамина вишня», С. Сабадаш «Очі волошкові», «Пісня з полонини», В. Верменич «Чорнобривці», «На калині мене мати колихала» та багато інших.

Серед творів композиторів інших жанрів, що мали фаховий рівень української музичної культури, виділяються твори В. Кирейка (опера «Лісова пісня» за мотивами Лесі Українки), твори М. Колесси, Б. Лятошинського, фортепіанні твори І. Шамо та інших.

Оригінальним явищем ставала українська популярна музика (В. Івасюк, Т. Петриненко та інші). Активно розвивався в популярній музиці бардівський рух.

У другій половині століття формувалися музичні традиції в різних регіонах України: Слобожанщині з центром у Харкові, Галичині – у Львові, в Одесі та у східному регіоні – Донецьку. Ім'я І. Карабиця, народного артиста України, професора Київської музичної академії ім. П. Чайковського, громадського діяча, постійного представника України з питань культури в ЮНЕСКО, внесено в двадцятку кращих композиторів планети ХХ століття. Творчість І. Карабиця охоплює майже всі жанри музики від пісні до симфонії. Його музику часто виконують не тільки в Україні, а й у Франції, США, Нідерландах, Німеччині, Італії, Австрії, Польщі, Фінляндії та інших країнах світу. У творчій спадщині цього митця зі Східної України 3 симфонії, грандіозний твір синтезу мистецтв «Київські фрески», 3 фортепіанних та скрипкових концертів, кілька кантатно-ораторіальних творів, численні твори для фортепіано, цикл романсів на вірші П. Тичини та багато пісень на вірші Б. Олійника. Багате творче життя і педагогічна діяльність цієї людини сприяли зростанню музичної культури українського народу.

У 80-х роках в Україні вже працювали 5 консерваторій: у містах Київ, Одеса, Харків, Львів та Донецьк (ім. С. Прокоф'єва). Друга половина століття характеризувалася підйомом музичної освіти, а також значними досягненнями в галузі мистецтва. У Києві, Харкові, Одесі і Львові сформувалися самобутні виконавські школи (орган, фортепіано, скрипка, флейта, бандура, баян та інші). У багатьох регіонах України було створено мережу обласних філармоній, концертних залів, Палаців і Будинків культури, музичних театрів, в яких працювали симфонічні, камерні, духові оркестри, оркестри народних інструментів, численні академічні та народні хори. В Україні в ці роки працювали 25 філармоній, більш ніж 200 музичних колективів. Вітчизняні композитори активно відгукувалися на

усі події життя. В. Гомолякою, В. Губаренком, К. Данькевичем, Г. Жуковським, А. Кос-Анатольським, Б. Лятошинським, Г. Майбородою, Ю. Мейтусом розширювався жанрово-стильовий діапазон творів. У театрах опери і балету активно виконувалися талановиті твори цих композиторів.

У складній ситуації опинилися в радянській Україні композитори, які писали музику для дітей, адже переважна кількість творів повинна бути присвяченою визначним радянським святкам, Леніну, Комуністичній партії, героїчному минулому, боротьбі за мир і щасливе дитинство. Створення музичних творів про Леніна і партію поставало серйозною художньо-естетичною проблемою.

Дитячу масову сучасну українську пісню з широким образно-тематичним діапазоном створювали композитори Я. Бабалік, О. Білаш, К. Богуславський, М. Гайворонський, В. Дем'янишин, Л. Дичко, М. Дремлюга, А. Житкевич, В. Кващук, І. Кириліна, С. Жупанин, М. Завалішина, Т. Серьогіна, М. Кармінський, П. Козицьким, Ж. Колодуб, А. Кос-Анатольський, В. Лазаренко, В. Дерій, Л. Левітова, П. Майборода, А. Малишко, А. Мігай, К. Мясков, Л. Ревуцький, Ю. Рожавська, М. Сільванський, А. Філіпенко, Б. Фільц, М. Чембержі, В. Шаповаленко, Ю. Шевченко, О. Яковчук та інші. Дитячі хорові твори композиторів В. Рубіна, Т. Корганова, Л. Дичко, Б. Кравченко, Ю. Буцко, Р. Бойко, Т. Чудової вимагали від дитячих хорів високого рівня виконавства, вони були прикладом творів нового покоління з сучасною музичною мовою. Виходили з друку хрестоматії з пісенного матеріалу для дітей різного шкільного віку, збірки, які склалися за шкільною програмою, записи та обробки дитячих українських народних пісень для дітей, збірки пісень для дітей дошкільного віку.

ХХ століття стало періодом становлення в українській музиці камерно-інструментальних жанрів – одночасних та циклічних. Майстром інструментальних мініатюр був В. Барвінський, широко відомою стала «Збірка українських колядок і шедрівок» для фортепіано, де представлені 22 обробки українських стародавніх церковних наспівів.

У 60–80-ті роки починає формуватися неофольклорний напрямок українського симфонізму, яскравими представниками якого були М. Скорик («Карпатський концерт» та цикл «Гуцульський триптих»), Л. Грабовський («Симфонічні фрески»), Є. Станкович (балети «Ольга», «Прометей», «Вікінги», масштабні та камерні симфонії, музика до кінофільмів). Одними з перших застосували прийоми полістилістики Є. Станкович (цитування композиторів-класиків – «Колаж»), М. Дремлюга

(Симфонія №3, яка присвячена «Пам'яті жертв голодомору» 1932-1933 років в Україні). Про неокласичний напрям розвитку симфонічної творчості свідчили твори В. Сильвестрова (симфонії для камерного оркестру «Спектри» та «Медитація»).

У 70-х – на початку 80-х років були широко відомі в Україні і за її межами вокально-хореографічні колективи: Державний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки, Державна заслужена академічна капела «Думка», хорова капела «Трембіта», Державний заслужений ансамбль танцю УРСР імені П. Вірського, Київський камерний хор та інші. Названі колективи гастролювали багатьма країнами світу: Європа, Америка, Азія, українська музика досягла в означений період небувалого розквіту.

У другій половині ХХ століття набували популярності серед хорових колективів твори майстра хорової музики різних жанрів Лесі Дичко - хори а капела, хорові мініатюри, кантати, літургії, хори для дітей, дитячі пісні). Кантати Лесі Дичко «Червона калина», «Чотири пори року», «Сонячне коло», «Барвінок», «Весна» відрізняються сучасною музичною мовою, яскравістю художніх образів, що робило привабливою музику Л. Дичко для широкого кола слухачів.

Новаторські пошуки у сфері архаїки й сучасних засобів музичної виразності характеризують творчі пошуки композиторів І. Шамо (хор-опера «Ятранські ігри»), концерт для хору, солістів і симфонічного оркестру, І. Карабиця «Сад божественних пісень» на текст Г. Сковороди. Характерною особливістю кінця ХХ століття стало відродження уваги композиторів до духовної музики. Серед відомих творів цього жанру слід назвати твори М. Дремлюги – «Світе тихий», Л. Дичко – «Літургія», В. Рунчак «Реквієм», В. Степурко «Псалми» та інші.

У музичній культурі 60-80 років формувалися і виявлялися дві системи – офіційна музика соцреалізму з естетикою творів на замовлення та «ювілейних штампів»; та офіційно не визнана у власній країні творчість композиторів-шестидесятників, які сповідували далекі від псевдореалізму естетичні ідеали, реалізуючи їх переважно в інструментальній та програмній музиці, зокрема камерній.

Велику і корисну роботу у другій половині ХХ століття проводило музично-хорове товариство УРСР (МХТ). Організовані ним музичні класи, студії на базі загальноосвітніх шкіл, а часом і музично-хорові школи, славилися добрими хоровими колективами, які вели активне творче життя.

У 60–80-х роках відбувалося стильове оновлення композиторської школи, поширювалося експериментаторство в галузі сучасної

композиторської техніки, з'являлися нові, зокрема камерні та синтетичні жанри (опера-балет, балет-симфонія, хор-опера). Було створено перші рок-опери. Модерністичні напрями розвивали послідовники Б. Лятошинського — В. Годзяцький, В. Загорцев, В. Сильвестров, Л. Грабовський, ці композитори першими в українській музичній культурі почали застосовувати додекафону систему, сонористику та алеаторику.

Висновки. У другій половині ХХ століття музика виконувала здебільшого ідеологічну функцію і піддавалась жорсткому керівництву з боку відповідних органів, що знижувало художній рівень самих творів, а також їх виконання. Характерною рисою цієї епохи був певний поступ у галузі легкої музики. По-різному склалися стосунки композиторів із владою, але загалом творчість і музично-педагогічна діяльність цього покоління визначила шляхи подальшого розвитку української музичної культури. Українськими композиторами було написано багато творів, які отримали прихильність слухачів як в Україні, так і далеко за її межами.

Література

1. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Львів, 1991. – 496 с.
2. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1999. – 720 с.
3. Кияновська Л. Українська музична культура: навч. посібник / Л. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с.
4. Корній Л. Історія української музики / Л. Корній – К., 1998. – 387 с.
5. Ольховський А. Нарис історії української музики / А. Ольховський — К.: Музична Україна, 2003.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ СТОЛЕТИЯ

Л. Н. Сбитнева

В статье рассмотрены особенности развития музыкальной культуры в Украине во второй половине ХХ столетия, которое оставило в истории значительное музыкальное наследие со сложными по своей сути явлениями. Раскрыто, что происходили изменения в организации музыкальной жизни. Открывались музыкальные факультеты, большое распространение получили не только профессиональные, но и самодеятельные музыкальные коллективы. Выявлены особенности формирования музыкальных традиций в разных регионах Украины. Раскрыто, что характерной особенностью конца ХХ столетия были жанровое разнообразие музыкальной культуры, новаторские поиски композиторами современных средств музыкальной выразительности и возрождение интереса к духовной музыке.

Ключевые слова: песенная эпоха, вокальное искусство, композиторы-песенники, вокально-инструментальные коллективы, камерные и синтетические жанры (опера-балет, балет-симфония, хор-опера, рок-опера).

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MUSICAL CULTURE IN THE SECOND HALF OF THE XXth CENTURY

L. M. Sbitnieva

The article is dedicated to peculiarities of the development of musical culture of Ukraine in the second half of the XXth century, which left a significant musical heritage with its complicated phenomena in history. It was revealed that significant changes took place in musical life organization and in concert activity. Music faculties were opening. Not only professional, but amateur musical bands became widespread. The peculiarities of formation of musical traditions in different regions of Ukraine were found out. It was pointed that a defining characteristic of the end of the XXth century were genre diversity of musical culture, innovative searches by composers of contemporary means of musical expression and revival of interest to spiritual music.

Keywords: Singing age, vocal art, composers-singers, vocal-instrumental ensembles, chamber and synthetic genres (opera ballet, ballet symphony, choir opera, rock opera).

Сбітнієва Людмила Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ, Україна). E-mail: Sbitneva787@yandex.ua

Sbitnieva Liudmyla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences Ed.D. in Education), Associate Professor at the Department of Music Arts and Choreography, Luhansk Taras Shevchenko National University (Starobilsk, Ukraine). E-mail: Sbitneva787@yandex.ua